

NATUURHISTORISCHE EN ANDERE NOTITIES
NATURAL HISTORY AND OTHER NOTES

Privé uitgave: H.K. Mienis, Kibboets Netzer Sereni, IL-7039500, Israël
Privately published: H.K. Mienis, Kibbutz Netzer Sereni, IL-7039500, Israel

Downloadable from: http://israel-nature-site.com/?page_id=1872%E2%80%8F

INHOUD-CONTENTS

Voorwoord – Preface.....	2
Mienis, H.K.: De Spaanse aardslak <i>Lehmannia valentiana</i> in Groot Waterland, Noord-Holland.....	3
Mienis, H.K.: Predation carried out by Kestrels on Snake-eyed lizards near the quarry of the Nesher-Ramla Cement Factory, Israel.....	6
Mienis, H.K. & Mienis, D.: Two Ottoman Empire bronze seals from a Muslim graveyard in Ramla, Israel.....	7
Mienis, H.K.: Ostrich egg shells from the excavation of Nessana, Israel.....	9

Voorwoord

Dit derde nummer van 'Natuurhistorische en Andere Notities – Natural History and Other Notes' bevat vier korte notities gebaseerd op vondsten, waarnemingen of studies gedaan in Nederland of Israël.

Deze nieuwsbrief is voorlopig gepland als een kwartaal uitgave. Van elk nummer zullen 50 gelijktijdig gedrukte exemplaren verschijnen die voornamelijk bestemd zijn voor bibliotheken van instituten en museums. Daarnaast is elk nummer ook gratis elektronisch verkrijgbaar via de website van mijn collega en vriend Oz Rittner:

http://israel-nature-site.com/?page_id=1872%E2%80%8F

Hoewel deze uitgave geheel voldoet aan de eisen die de 'Internationale Commissie voor Zoologische Naamgeving' gesteld heeft voor een wetenschappelijk tijdschrift, zullen in dit tijdschrift geen artikelen gepubliceerd worden die van invloed zijn op de naamgeving van een of andere wetenschappelijke eenheid.

Artikelen mogen overgenomen worden mits de schrijver daarover geïnformeerd is en de bron genoemd wordt.

Preface

This third issue of 'Natuurhistorische en Andere Notities – Natural History and Other Notes' contains four short notes based on finds, observations or studies made in the Netherlands or Israel.

This newsletter is planned for the meantime as a quarterly. Of each number 50 simultaneously printed copies will appear which are primarily intended for libraries of institutes and museums. In addition each issue is downloadable free of charge by means of the website of my colleague and friend Oz Rittner:

http://israel-nature-site.com/?page_id=1872%E2%80%8F

Although this publication meets the standards of a permanent scientific journal as stipulated by the 'International Commission for Zoological Nomenclature' no articles will be published in this journal which will influence the nomenclature of a certain taxonomic unit.

Articles may be reprinted on the understanding that the author is informed about it and the source mentioned.

De Spaanse aardslak *Lehmannia valentiana* in Groot Waterland, Noord-Holland

H.K. Mienis

The Steinhardt Museum of Natural History and National Research Center
Tel Aviv University, IL-6997801 Tel Aviv, Israel

en

National Natural History Collections, Berman Building,
Hebrew University of Jerusalem, IL-91904 Jerusalem, Israel

mienis@netzer.org.il

The Spanish garden or Greenhouse slug *Lehmannia valentiana* in Groot-Waterland, North-Holland, the Netherlands

The invasive Spanish garden slug also often called the Greenhouse slug *Lehmannia valentiana* is here recorded from four localities in Purmerend and one in the Beemster, all situated in Groot-Waterland, North-Holland, the Netherlands.

De Spaanse aardslak *Lehmannia valentiana* (Férussac, 1823), Fam. Limacidae, is een naaktslak, die oorspronkelijk beschreven werd van het Iberische Schiereiland. Het is echter een soort die door middel van de internationale handel in produkten van de agri- en horticultuur in alle werelddelen terecht is gekomen. Vooral in kassen en kwekerijen komt deze soort nu heel algemeen voor. Niet voor niets wordt deze naaktslak in Engeland de "Greenhouse slug" ["kasnaaktslak"] genoemd.

De Spaanse aardslak *Lehmannia valentiana*

De eerste vondst van de Spaanse aardslak in Nederland stamt uit 1962 toen deze soort op het terrein van een kwekerij in Ierseke werd aangetroffen (den Hartog & Sandee, 1962). Daarna is deze soort gevonden in Heelsum en Oegstgeest (Gittenberger & de Winter, 1980). Volgens de voorlopige verspreidingskaartjes van het Atlasproject Nederlandse Mollusken (ANM) was *Lehmannia valentiana* in 1990 bekend van 5 vindplaatsen.

Zelf heb ik de Spaanse aardslak diverse keren op Terschelling aangetroffen (Mienis, 2005 & 2012a), waar deze invasieve naaktslak ondanks mijn pessimistische uitlatingen nog steeds op de begraafplaats achter de Brandaris voorkomt (laatste waarneming op 19 september 2012).

Ook worden nieuwe vondsten van *Lehmannia valentiana* in Nederland en België de laatste tijd geregeld gerapporteerd op respectievelijk de websites waarneming.nl en waarnemingen.be. Met deze waarnemingen moet men echter gereserveerd omgaan want uit de afbeeldingen blijkt soms dat het niet om Spaanse aardslakken handelt maar om juveniele Wegslakken en vooral om de Bruine wegsnak *Arion subfuscus*. Uit deze waarnemingen blijkt echter dat ook deze van oorsprong Iberisch-Mediterrane soort aan een opmars in N.W. Europa bezig is.

Vondsten in Groot-Waterland zijn tot nog toe alleen gedaan in Purmerend en de Beemster, en zijn hier voor het eerst allemaal opgesomd.

Purmerend

-Overwhere-Noord, Scholeksterhof 36, achtertuin (1261/5043), leg. H.K. Mienis, 22 september 2007. Opmerking: Een exemplaar onder een aardappelkistje. Naar dit exemplaar wordt verwezen in Mienis, 2008, zonder de precieze vindplaats te noemen.

-Overwhere-Noord, Scholeksterhof ter hoogte van het basketbalveld (126/504), leg. H.K. Mienis, 17.10.2007. Opmerking: Tijdens regenval kropen diverse exemplaren op de onderzijde van de boompjes tussen de struiken langs de noordzijde van de straat.

-Overwhere-Zuid, Overweersepolderdijk, kerkhof (125302/502914), leg. H.K. Mienis, 13 september 2012. Opmerking: Algemeen kruipend op dikke boomstammen na regenval gedurende de nacht daarvoor (Mienis, 2012b).

-Wheermolen, Mercuriusweg, naast Budo center Waterland (1264/5024), leg. H.K. Mienis, 20 oktober 2007. Opmerking: Een heel groot exemplaar onder tegel tussen de struiken.

Beemster

-Zuid-Oost Beemster, Fort Benoorden Purmerend, ten zuid-oosten van het hoofdgebouw (1259/5054), leg. H.K. Mienis, 21 september 2007. Opmerking: Een exemplaar onder een groot wijvat dichtbij een plek waar veel tuinafval gestort wordt (Mienis, 2008).

De Spaanse aardslak is een soort die bijna over de hele wereld in kassen en kwekerijen wordt aangetroffen. Dit is ook het geval in Nederland. In de buurt van de vindplaatsen in Groot-Waterland bevinden zich in Z.O.-Beemster verschillende heel grote intensief bezochte tuincentra die als verspreidingspunten van deze invasieve naaktslak kunnen fungeren. Helaas ben ik er niet ingeslaagd om toestemming te krijgen om een onderzoek naar het voorkomen van slakken in deze tuincentra uittevoeren. Op dit moment ontbreekt daarom elk bewijs dat inderdaad deze tuincentra als verspreidingspunten voor deze exotische naaktslak fungeren.

Dankzegging

Mijn dank gaat uit naar mijn collega Oz Rittner (Tel Aviv University) voor de foto van de Spaanse aardslak.

Geraadpleegde literatuur

Gittenberger, E. & A.J. de Winter, 1980. Nieuwe gegevens over in Nederland gevonden naaktslakken. *Basteria*, 44: 71-76.

Hartog, C. den & Sandee, A.J.J., 1962. *Milax gagates* en *Limax valentianus*, twee zeldzame naakte landslakken in Yerseke. *Basteria*, 26: 83-85.

Mienis, H.K., 2005. Vreemdelingen onder de landslakken van Terschelling Deel 9: Een vondst van de Spaanse aardslak. *Rinkelbollen*, 2005 (3): 14-16.

Mienis, H.K., 2008. De weekdieren van fort 'Benoorden Purmerend' in de Beemster, Noord-Holland. *Spirula*, 360: 2-4.

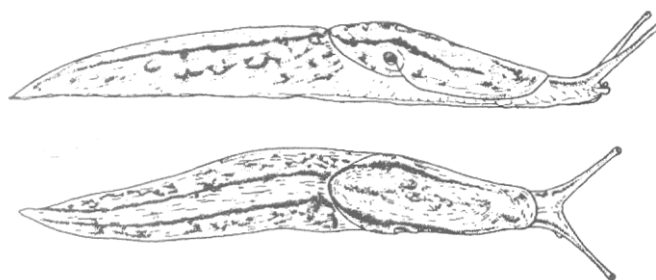
Mienis, H.K., 2012a. Een nieuwe vindplaats van de Spaanse aardslak op Terschelling. *Rinkelbollen*, 2012 (2): 16-18.

Mienis, H.K., 2012b. Slakken op de begraafplaats aan de Overweerseolderdijk in Purmerend. *De Snip*, 33 (4): 7-9.

Internetsites

<http://waarneming.nl/>

<http://waarnemingen.be/>

Predation carried out by Kestrels on Snake-eyed lizards near the quarry of the Nesher-Ramla Cement Factory, Israel

Henk K. Mienis

Kibbutz Netzer Sereni, IL 7039500 Israel

mienis@netzer.org.il

Predatie uitgevoerd door Torenvalken op de Slangenooog hagedis nabij de steengroeve van de Nesher-Ramla cement fabriek, Israël

Tijdens het ploegen van een graanveld op een helling van een heuvel behorende tot de steengroeve van de Nesher-Ramla cement fabriek in Israël werden drie gevallen van predatie op de Slangenooog hagedis *Ophisops elegans elegans* door Torenvalken *Falco tinnunculus* genoteerd. In het verleden werd reeds vastgesteld dat Torenvalken in dezelfde omgeving ook predatie uitoefenen op de Hardoen *Laudakia stellio picea* en de Kameleon *Chamaeleo chamaeleon recticrista*.

On 25 May 1993 a small field on the western slope of the hill belonging to the quarry of the Nesher-Ramla Cement Factory was disc-ploughed by one of the members of Kibbutz Netzer Sereni after the wheat (*Triticum* species) had been harvested. The plough was followed by numerous Jackdaws *Corvus monedula* and Cattle egrets *Bubulcus ibis*, nine Kestrels *Falco tinnunculus* and a single White Stork *Ciconia ciconia*. They were mainly feeding on insects, small rodents (especially Social voles *Microtus socialis*) and reptiles.

On three occasions I could see from nearby how Kestrels caught Snake-eyed lizards *Ophisops elegans elegans*, by far the most common lizard in that field. Some of the Snake-eyed lizards found by myself in the field were wounded by the action of the disc-plough.

This observation shows that the Snake-eyed lizard may be added to the short list of other reptiles on which the Kestrel is feeding from time-to-time intensively in the Nesher-Ramla area: the Rough-tail Rock Agama *Laudakia stellio picea* and the Mediterranean Chameleon *Chamaeleo chamaeleon recticrista* as reported in Mienis (1992, but here with updated nomenclature according to Bar & Haimovitch, 2011).

References

- Bar, A., & Haimovitch, G., 2011. A field guide to Reptiles and Amphibians of Israel. 245 pp.
- Mienis, H.K., 1992. Kestrels feeding on reptiles near Ramla, Israel. Bulletin of the Ornithological Society of the Middle East, 29: 18-19.

Two Ottoman Empire bronze seals from a Muslim graveyard in Ramla, Israel

Henk K. Mienis and Dana Mienis

Kibbutz Netzer Sereni, IL-7039500

mienis@netzer.org.il & danamienis@hotmail.com

Twee bronzen stempels uit de periode van het Ottomaanse Imperium van een Moslim begraafplaats in Ramla, Israël

In de loop van de jaren hebben de schrijvers ieder afzonderlijk een bronzen stempel gevonden op een Moslim begraafplaats in Ramla, Israël. Beide stempels stammen uit de 18de-19de Eeuw A.D. dat wil zeggen uit de periode van het Ottomaanse Rijk en werden zo goed als zeker gebruikt voor de bevestiging van belangrijke documenten door twee particulieren respectievelijk Arabi Abd al Rahim and Mohammad Abd al Jawad (Fig. 1-2).

Graveyards are for most people not the ideal place to make a relaxing walk. However from a natural history point of view they form often tiny undiscovered nature reserves where time stand still and nature develops undisturbed. Explicitly for those reasons the authors often stroll on graveyards wherever they happen to be in Israel, the Netherlands or elsewhere.

In the town of Ramla, in the center of Israel, are several ancient Muslim graveyards, which are still used today. The gates of these graveyards are normally open and usually no objections are made when we walk among the graves.

Especially during the rainy period snails are crawling around everywhere and their specific composition is usually not spoiled by the presence of all kinds of introduced species. However also now and then items are found which can tell us something more about the history of the site.

One of the Muslim graveyards is situated near the former eastern entrance of the town. It is located near the remnants of Birket Yamushi, a former reservoir where water-buffalos were watered after working the fields. In one of the corners of the graveyard, next to Birket Yamushi, most probably also a potter had its workshop because that part of the cemetery shows a dump of broken, apparently unused pots.

During two different occasions each of us found a bronze seal. Both turned out to date approximately to the 18th-19th Century A.D., with other words well into the Turkish Ottoman Empire. They were most probably used as personal seals for confirming important documents, because both show the name of a private person: respectively Arabi Abd al Rahim and Mohammad Abd al Jawad (Figs. 1-2).

Acknowledgements

We like to thank Mrs. Nahaya Hatib for deciphering the Arabic script of the stamps and Mr. Oz Rittner for the excellent photographs illustrating this note.

Fig. 1: A bronze seal which belonged to Arabi Abd al Raḥim (height 24.5 mm).
The upper circle shows the underside of the seal (script in mirror image),
the lower circle shows the script as it should appear in the wax.

Fig. 2: A bronze seal which shows the name of Mohammad Abd al Jawad (height 21.8 mm).
The upper circle shows the underside of the seal (script in mirror image),
the lower circle shows the script as it should appear in the wax.

Ostrich egg shells from the excavation of Nessana, Israel

Henk K. Mienis

National Natural History Collections, Berman Building
Hebrew University of Jerusalem, IL-91904 Jerusalem, Israel
and

The Steinhardt Museum of Natural History and National Research Center,
Tel Aviv University, IL-6997801 Tel Aviv, Israel

E-mail: mienis@netzer.org.il

Struisvogel eierdoppen van de opgraving van Nessana, Israël

Fragmenten van struisvogel eieren bevonden zich onder de schelpresten van mollusken die gevonden werden tijdens de opgravingen van Nessana, het huidige Nizzana, nabij de Israëliësch-Egyptische grens. De ouderdom van deze fragmenten schommelt tussen de vroeg-Romeinse (Nabatische) periode en de Byzantinische-Vroege Arabische periode. Gezien de gemiddelde dikte van de eischalen waren deze eieren zo goed als zeker afkomstig van de lokale ondersoort: de Arabische struisvogel *Struthio camelus syriacus*.

The ancient site of Nessana (Arabic: 'Auja el-Hafir, Hebrew: Nizzana) is situated near the border of Israel and Egypt (Israel Grid 0957/0318). It has attracted the attention of numerous travellers and investigators in the 19th and early 20th Century (see for a review Urman, 2004), but most recently the late Prof. Dan Urman has excavated the entire site covering some 20 hectares during nine years (1987-1995). Remains were recovered mainly from the Nabatean until the Early Arabic period.

The recovered archaeomalacological material i.e. the mollusc shells, from Urman's excavations, has been studied by Mienis (2004a-b). Among these molluscs were also fragments of shells from other zoological sources like birds (i.e. egg shells) and tortoises (i.e. carapaces). In this short report the egg shells of ostriches found at Nessana will be discussed.

Material and Methods

The egg shells of ostriches were easily recognized and differentiated from other egg shells by their thick shells. The length, width and the thickness of each fragment was measured by means of a digital calliper.

Results

Among the archaeomalacological material 22 samples were found which contained 49 fragments of ostrich egg shells. Their exact position at the site and their measurements are given in Table 1. They were found in 5 out of a total of 12 fields. The approximate age of the material found in those fields are ranging from the Early Roman (Nabatean) to the Byzantine (or even Early Arabic) period (Table 2).

Most fragments (24) were found in Field G which area is formed by the Byzantine citadel. In Room 24 of the citadel 21 fragments were found of which 16 in a single sample (Fig. 1).

Table 1: Size and thickness of egg fragments of the Syrian Ostrich found during the excavation of Nessana (Nizzana).

Field	Locus	Basket	Size	Eggshell thickness	Remarks
A	154	1249	20.6x15.0	1.64	
A	154	1260	37.5x29.7	1.70	
A	166	1280	47.0x31.4 24.9x17.5	1.64 1.68	
A	169	8042	30.1x21.0	1.75	
A	East off the field	surface	22.1x21.7	1.68	Broken into two pieces
G	1821	6047	20.1x17.3	1.88	
G	1853	6507	62.3x45.6	1.98	Room 24, broken into four pieces
G	1860	6149	32.7x23.9	1.94	
G	1862	6190	26.6x16.6	1.75	
G	3201	6314	63.0x49.9 48.8x34.7 41.0x28.1 37.7x10.9 34.0x33.5 33.9x31.6 32.7x20.5 29.1x25.9 23.3x12.3 22.9x12.6 21.5x16.8 21.4x15.6 21.3x13.6 21.2x16.6 20.4x15.0 19.9x18.9	1.98 1.98 1.99 1.98 2.00 2.01 1.97 1.88 1.88 1.76 1.97 1.56 1.74 1.74 1.55 1.54	Room 24, broken into two pieces
G	3201	6534	48.4x47.9 33.6x21.2 19.3x17.9	1.99 1.87 1.59	Room 24
G	3201	xxxx	23.2x16.2	1.88	Room 24
M1	xxx	1955	18.1x13.7	1.91	
M2	618	2128	20.8x11.5	1.95	
M2	623	2201	14.4x9.8	1.83	
M2	647	2242	20.6x19.0	1.88	
R	2026	5105	25.1x24.3 17.5x13.7 16.8x9.2 15.2x13.2 13.6x12.3	1.84 1.95 1.84 1.84 1.84	R40-41
R	2026	5109	18.4x15.8 17.6x13.8 16.7x14.3 12.7x12.4	1.85 1.85 1.85 1.89	R41
R	xxxx	4026	20.2x8.8 15.9x10.0	1.80 1.97	
R	2279	4104	10.5x8.1	1.81	
R	xxxx	5011	29.3x15.9	1.76	R30
R	2308	5467	15.5x13.9 14.8x14.7	1.61 1.61	
				Mean (n=49) 1.80	
				Range 1.54-2.01	

xxx or xxxx = no information available

Table 2: Approximate age of the layers in which the Ostrich egg shells were found during the excavation of Nessana (Nizzana).

Field	Approximate age range	Number of egg shell fragments
A	Late Byzantine – Early Arabic	6
G	Byzantine	24
M1	Early Roman (Nabatean)	1
M2	Early Roman (Nabatean) - Byzantine	3
R	Early Roman (Nabatean) - Byzantine	15

The largest fragment measured 63.0 x 49.9 mm and was found in Room 24. The eggshell thickness ranged between 1.54 mm and 2.01 mm, with a mean thickness of 1.80 mm (Table 1).

Fig. 1: 16 Egg shells found in Room 24 of the Byzantine Citadel in Field G (Basket 6314). Photograph: Oz Rittner

Discussion

The finds of numerous fragments of Ostrich egg shells at various archaeological sites in the Negev are well-known. Yet most records have remained unpublished, because like in Nessana the material was hiding among the shells of molluscs. Ostriches were even still living in the Negev until the early 20th Century (Mayrose & Alon, 2004). Once they were distributed even much further north in the coastal region of the Levant which fact is evidenced by finds of nests in the dunes near Shefa'im and south-east of Tell Mikhal, south of Herzliyya (Friedman, 1980). Eggs from the first mentioned nest were Carbon-14 dated as being close to 6000 years old.

The question of the Ostrich eggs from Nessana is whether we are dealing with eggs from the nominal subspecies *Struthio camelus camelus* Linnaeus, 1758 or from the local subspecies *Struthio camelus syriacus* Rothschild, 1919. The later was described from the Syrian Desert which location could be anywhere in the Levant. This subspecies was considered somewhat smaller than the nominate subspecies and also its eggs were smaller (Rothschild, 1919).

Struthio camelus syriacus inhabited originally the Levant and the Arabian Peninsula, however it is doubtful whether anywhere still a viable population is living (Jennings, 1986; Gallagher, 1988; Spencer, 1996). The find of a small Ostrich egg buried in the Quatara depression in Egypt, might be an indication that the Arabian ostrich was once living also in Egypt (Walters, 1982). The size of that egg 138.6 x 119.4 mm falls well within the range of the eggs of *Struthio camelus syriacus* as reported by Schönwetter (1960).

Unfortunately the egg shells from Nessana do not allow us an estimation of the size of a complete egg. The thickness of the egg shell ranges however between 1.54 mm and 2.01 mm, with a mean thickness of 1.80 mm and that is consistently smaller than that given by Harrison & Msuya (2005) for *Struthio camelus camelus*: range: 1.9-2.3 mm with a mean thickness of 2.1 mm. In the wake of the presented data I consider therefore the Nessana Ostrich egg shells as being most likely of local origin i.e. they were produced by Arabian ostriches *Struthio camelus syriacus*.

Because of the relatively small size of the fragments and the lack of signs of human manipulation one can only guess towards their function at Nessana.

References

- Friedman, Y., 1980. Ostrich eggs in Herzliya. Israel Land and Nature, 5 (3): 103.
- Mayrose, A. & Alon, D., 2004. Birds in Israel. In A. Dolev & A. Perevolotsky (Eds.): The Red Book – Vertebrates in Israel, 129-207. Israel Nature and Parks Authority, Jerusalem & The Society for the Protection of Nature in Israel.
- Gallagher, M.D., 1988. The Ostrich in Oman. Sandgrouse, 10: 97-101.
- Harrison, T. & Msuya, Ch.P., 2005. Fossil struthionid eggshells from Laetoli, Tanzania: taxonomic and biostratigraphic significance. Journal of African Earth Sciences, 41: 303-315.
- Jennings, M.C., 1986. The distribution of the extinct Arabian ostrich *Struthio camelus syriacus* Rothschild, 1919. Fauna of Saudi Arabia, 8: 447-461.
- Mienis, H.K., 2004a. The Molluscs of Nessana. In D. Urman (Ed.): Nessana Excavations and Studies I. Beer-Sheva, 17: 165-196.
- Mienis, H.K., 2004b. Appendix. Notes on a second collection of molluscs recovered during the excavations of Nessana. In D. Urman (Ed.): Nessana Excavations and Studies I. Beer-Sheva, 17: 197-215.
- Rothschild, W., 1919. "Description of a new subspecies of Ostrich from Syria". Bulletin of the British Ornithologists' Club, 39: 81-83.
- Schönwetter, M., 1960. Handbuch der Oologie, I. Akademie-Verlag, Berlin.
- Spencer, J.W., 1996. Ostrich *Struthio camelus* eggshell fragments in Yemen. Sandgrouse, 17: 130-131.
- Urman, D., 2004. Nessana Excavations 1987-1995. In D. Urman (Ed.): Nessana Excavations and Studies I. Beer-Sheva, 17: 1-118.
- Walters, M., 1982. A small Ostrich egg from Egypt. Sandgrouse, 4: 116-117.